

»PROBLEMER I PSYKIATRISK FORSKNING«

Redigeret af: Niels Reisby, Torben Isager, Ole Nygaard Jensen,
Bent Rosenbaum og Raben Rosenberg. København, Århus,
Odense: FADL's Forlag, 1984. 248 s. Pris kr. 248,-.

Esben Hougaard

Bogens grundstamme udgøres af udvalgte og gennemarbejdede indlæg på psykiatriske forskerkurser i perioden 1978-81, samlet og redigeret af den af Dansk Psykiatrisk Selskab udpegede ledelsesgruppe for kurserne. Hensigten med bogen har været, som det udtrykkes i forordet, at behandle en række udvalgte problemer, der særligt berører psykiatrisk forskning. Psykologer vil nok i almindelighed forbinde psykiatrisk forskning med overvejende biologisk forskning (det, som er særligt for psykiatrien i modsætning til den kliniske psykologi), men det er ikke det, som er tænkt i denne sammenhæng. Tværtimod skal »særligt« her forstås i modsætning til almindelig lægevidenskabelig forskning. De udvalgte problemer åbner derimod op over for en række af psykiatriens nabodiscipliner, bl.a. psykologi, sociologi og filosofi, ligesom der udtrykkes håb om, at bogen vil kunne inspirere til en tværvideenskabelig forskningsindsats i fremtidens psykiatri. Med den valgte indfaldsvinkel er den biologisk orienterede psykiatri forbigået, inklusive internationalt velrenommerede områder af dansk psykiatrisk forskning som arvebiologisk og psykofarmakologisk forskning.

Bogen er opdelt i fire hovedafsnit. De første tre omhandler særlige forskningsområder, henholdsvis deskriptiv psykiatrisk forskning, sociologisk psykiatrisk forskning og psykoterapeutisk forskning. Det sidste afsnit omhandler etiske problemer i psykiatrisk forskning. Opdelingen i de tre forskningsområder tænkes også at afspejle en videnskabsteoretisk/metodologisk systematik, idet afsnittet om den deskriptive psykiatri domineres af empiristisk/kvantitative metoder, afsnittet om psykoterapi af hermeneutisk/kvalitative metoder, medens såvel kvantitative som kvalitative metoder er repræsenteret i afsnittet om socialpsykiatri/sociologisk psykiatri. Alment spiller videnskabsteoretiske overvejelser en fremtrædende rolle i bogen, og der er udmærkede filosofiske indledningskapitler til hvert af de fire hovedafsnit: om videnskabsteoretiske problemer i forbindelse med klassifikation (Stig Andur Pedersen), om forskellige videnskabsteoretiske opfattelser af socialvidenskab (Uffe Juul-Jensen), om hermeneutik (Raben Rosenberg) og om etik (Stig Andur Pedersen). De videnskabsteoretiske diskussioner og repræsentationen af såvel kvantitative som kvalitative metoder finder jeg er

et positivt træk ved bogen. Sammenknytningen af metodologi og særlige forskningsområder forekommer mig derimod for firkantet med uheldige udeladelser til følge. Vigtige kvalitative indfaldsvinkler til klinisk deskriptiv forskning overspringes ukommenteret, og kvantitativ forskning i psykoterapi behandles yderst stedmoderligt. Det er påfaldende, at psykoanalysen slet ikke nævnes i forbindelse med klinisk deskriptiv forskning, medens afsnittet om psykoterapeutisk forskning næsten udelukkende handler om psykoanalyse.

Første hovedafsnit, om deskriptiv psykiatrisk forskning, indeholder tre kapitler om psykiatrisk diagnostik (Niels Reisby, Raben Rosenberg & Torben Isager og Mogens Møllgaard), to kapitler om henholdsvis psykometri og statistik i forbindelse med rating-scales (Per Bech og Peter Allerup) og et kapitel om multivariat statistisk analyse (Raben Rosenberg). Kapitlerne giver god besked om problemerne i forbindelse med psykiatrisk diagnose med vægt på de nyeste udviklingstendenser i retning mod standardiserede diagnosesystemer med øget operationaliseringsgrad som f.eks. DSM III. Værdien af sådanne standardiserede systemer består i, at de gennem øget reliabilitet bidrager til at fremme en éntydig videnskabelig kommunikation. På den anden side er der tvivl om systemernes validitet, om diagnoserne skærer virkeligheden efter dens naturlige knudepunkter. Rosenberg og Isager nævner som et særligt pikant problem, at der i nogle tilfælde er fundet særdeles beskeden overensstemmelse mellem diagnoser ud fra forskellige standardiserede systemer. Møllgaard gør sig til talsmand for den opfattelse, at der med fordel kunne sættes mere på at opnå overensstemmelse på det symptomatologiske niveau, medens den internationale diskussion om fælles diagnostisk klassifikation kunne udskydes.

Andet hovedafsnit, om sociologisk psykiatrisk forskning, indeholder kapitler om sociologiens anvendelse inden for psykiatrien (Finn Jørgensen), om sociologiske teorier og metoder af relevans for psykiatrien (Bjørn Holstein & Torben Isager), om epidemiologisk forskning (Anders Foldspang), om Institut for Psykiatrisk Demografi (Annalise Dupont), om kvalitative metoder i samfundsforskningen (Libby Arcel Tata), og til sidst om nogle problematiske sider ved samspillet mellem forskeren og forskningsmiljøet (Per Vaglum). Kapitlerne er generelt klare og informative, hvilket er typisk for standarden i bogen. På den anden side er de ret almene og kortfattede, hvorfor deres værdi nok først og fremmest består i at bibringe læseren et første indblik i de behandlede metoder og problemområder. Flere konkrete eksemplificeringer af forskningsmetoderne som dem, der findes hos Holstein & Isager og Foldspang, kunne have bidraget til at fremme en mere konkret metodeforståelse. Jeg kan godt lide det afsluttende kapitel af Vaglum om forskerens trængsler og vanskelighederne ved at etablere et velfungerende forskningsklima – af en eller anden grund sagde det mig noget.

Tredje hovedafsnit, om psykoterapeutisk forskning, er den del af bogen, jeg på forhånd nærrede størst interesse for. Det er på den anden side det af-

snit, jeg finder mest problematisk. Forskning i psykoterapi er jo også et mindre veludviklet område herhjemme end de to øvrige. En del af problemerne hænger sammen med den valgte afgrænsning med ret eksklusiv fokusering på hermeneutik, psykoanalyse og terapeutisk proces, men derudover finder jeg diskussionerne overmættede med videnskabsteoretiske spekulationer og spinkelt forankrede i faktisk udført psykoterapeutisk forskning.

Carl Lesches kapitel om hermeneutik i psykiatrien er udtryk for bogens mest radikale adskillelse mellem en humanvidenskabelig forstående og en naturvidenskabelig forklarende metode. I en yderst abstrakt og skematisk form argumenteres der for, at psykoterapi forstået som teknik ikke kan underbygges med en videnskabelig begrundelse. Psykoterapi handler om oplevelser, oplevelser er intentionelle og kan ikke beskrives metrisk (Husserl), intentionelle sætninger kan ikke oversættes til ekstentionelle, og en rationel teknik fordrer en videnskabelig begrundelse gennem ekstentionelle forklaringer. Ikke-begrundede teknikker omtaler Lesche som »machiavelske«. Psykofarmakologisk behandling, adfærdsterapi og selv psykoanalytisk psykoterapi har karakter af sådan machiavelsk teknik. Alternativet er ren humanvidenskabelig psykoanalyse, der omhandler fortolkning, intentionnalité og rationalitet, jvf. Apels og Lesches model for psykoanalysen som et hermeneutisk-dialektisk forløb, der kort gennemgås til sidst. Det er efter min mening vigtig at gardere psykologi og psykoterapi mod naturalistiske overgreb. Men jeg har nu også megen sympati for det synspunkt, Boring giver udtryk for i sit store værk om psykologiens historie, at århundreders filosofiske diskussion om muligheden for at måle bevidstheden blev gjort uaktuel af, at man faktisk begyndte at gøre det! I hvert fald fik diskussionen tilført nye dimensioner.

Ole Andkjær Olsens kapitel om problemer i psykoanalytisk forskning er ligeledes grebet videnskabsteoretisk an. Der skelnes mellem tre videnskabsteoretiske hovedtraditioner inden for psykoanalysen: en positivistisk videnskabsopfattelse med fokus hos egopsykologerne, en humanistisk-hermeneutisk med navne som Ricoeu, Apel og Habermas (Lesche i kapitlet forud nævnes ikke!) og en sprogvidenskabelig omkring Lacan. Andkjær Olsen har selv analyseret sig frem til, at Lacan-skolens rekonstruktion af psykoanalysen er »relativt bedst i overensstemmelse med Freuds intentioner«. Der redegøres for nogle nyere synspunkter på psykoanalytisk forskning med navne som Hartmann, Rapaport, Waelder, Wallerstein & Sampson, Thomä & Kächele og Schafer. Bestræbelserne for at specificere et teoriafhængigt dataniveau i psykoanalytisk forskning kritiseres som udtryk for positivisme. Psykoanalysens basale data er tolkninger, som i høj grad er teoriladede. Forskning i psykoanalytisk proces kan enten omhandle ren erkendelsesorienteret analyse eller analyse med terapeutisk formål. I afsnittet om den rene analytiske metode tales om, at analytikeren skal udvise »sne-dighed« over for overføringen infiltrationer, at det er nemmest at arbejde

med simple konkretiseringer af det ubevidste, men at dette rummer farer, da der ikke findes nogen »facitliste«, og om at »en videnskabeliggørelse af analysemetoden« vil kræve, »at man gradvis modificerer den romantiske opfattelse af det ubevidste«. Spørgsmålet om kriterier for tolkningers validitet berøres ikke, skønt det medgives, at spredningen mellem forskellige analytikerens tolkning af samme casemateriale er »foruroligende stor«. I afsnittet om forskning i den terapeutiske metode gives der udtryk for den opfattelse, at forskning i den terapeutiske proces fordrer et helhedsbillede af dens bestanddele. Andkjær Olsen har forsøgt at bidrage med et sådant gennem en rekonstruktion ud fra Freuds og ortodokse psykoanalytikerens beskrivelser. Resultatet er blevet en model med 5 trin, der ved behandling af hvert enkelt symptom må gennemløbes i samme rækkefølge. Andre (in casu Lars Hem) kan være af en anden opfattelse, men i så fald er Andkjær Olsen uenig. Hvordan man efter Andkjær Olsens opfattelse skal afgøre sådanne uenigheder, eller hvordan det overhovedet er muligt konkret at udforske psykoanalytisk terapi, forbliver imidlertid en gåde gennem kapitlet.

Bent Rosenbaum bevæger sig i sit kapitel om proces- og effektforskning noget nærmere den kliniske og empiriske virkelighed. Psykoterapeutisk effektforskning har i efterkrigsperioden været i kraftig vækst, hvilket ifølge Rosenbaum skyldes et legitimeringsbehov med rod bl.a. i en stigende indflydelse fra det, som omtales som den »teknologisk-administrative psykiatri«. Tendensen er gået i retning af øget vægt på kvantificering og eksperimentel kontrol, såvel inden for effekt- som procesforskningen, med tilhørende nedvurdering af den psykoanalytiske kasuistik's bidrag til en videnskabelig udforskning af psykoterapi. Rosenbaum synes lidt ambivalent over for denne tendens. Afsnittet om effektforskning indledes med et citat af Malan: »outcome is surely the crucial variable in psychotherapy«, men det slutter med at beklage den reduktion af terapiens dynamiske kompleksitet, der følger med hovedtendenserne inden for psykoterapiforskningen. Den kvantitative procesforskning udgør et endnu mere diffust felt end effektforskningen, som Rosenbaum mener, det trods alt er muligt at få hold på. Antages psykoanalysens »case-study« metode som et paradigme på »ren« psykodynamisk forskning, medfører dette imidlertid også en række problemer i og med den store uenighed på området. Psykoanalysens data udgøres af analytikerens subjektive registrering og organisering af materialet i terapien, der ikke lader sig fastholde gennem f.eks. bånd- eller videooptagelser, jvf. Andkjær Olsens opfattelse. Analytikeren må forholde sig reflektivt over for sine egne begrænsninger som undersøgelsesinstrument og underkaste sig »den Andens« kritiske analyse i form af en supervisionsgruppe, der dog også, som det medgives, kan have en tendens til for en given teoretisk fraktion at blive selvbekræftende. De mange problemer i effekt- og procesforskningen er selvsagt forvirrende, og Rosenbaum gør ikke meget ud af forsøg på at mindske denne forvirring. I hvert fald har jeg svært ved at finde ud af, om han mener, det er muligt at bidrage til at di-

sciplinere subjektiviteten i en hermeneutisk udforskning af den psykoanalytiske proces, eller udbedre metodologien inden for den traditionelle effekt- og procesforskning. Redegørelsen for denne forskning er desuden yderst spagfærdig (effektforskningen klares på 2 sider).

Jeff Roberts kapitel om gruppeterapeutisk forskning er en velgørende kontrast til de tre tidligere kapitlers abstrakte og summariske forholden sig til problemet forskning i psykoterapi. Forfatteren præsenterer sig selv som udøvende terapeut med forskningsinteresse, men samtidig med en hel del frustration over den manglende kliniske relevans af hovedparten af psykoterapiforskningen. En brobygning over kløften mellem »det betydningsfulde og det nøjagtige« må efter Roberts opfattelse kræve en udbedret dialog mellem forskere og klinikere på området. Tre undersøgelser af gruppeterapi fremhæves for deres bidrag til en sådan brobygning, undersøgelser af henholdsvis Yalom, Malan og Dick. Der er mange problemer i psykoterapeutisk forskning, men forfatteren mener, at det til en vis grad et muligt at tackle disse, og han peger på veje, som han mener, det kan være givtigt at bevæge sig ad i en fortsat afklaring af gruppeterapiens resultater og processer. Der er angiveligt tale om et noget subjektivt syn på problemerne omkring gruppeterapeutisk forskning, men ved at forholde sig konkret til disse formår kapitlet alligevel at give læseren indblik i en sådan forskningsmuligheder og begrænsninger.

Jeg har i anmeldelsen ofret mest plads på afsnittet om forskning i psykoterapi i overensstemmelse med, at afsnittet er det, som i størst grad må skønnes at have psykologers interesse (psykoterapi betyder jo egentlig psykologisk behandling). At jeg finder dette afsnit mindst vellykket, afspejler måske også, at det er det af de tre forskningsområder, jeg selv er bedst bevandret i. Alment finder jeg bogen informativ og nyttig, også for psykologer. Bogen kan læses som udtryk for et positivt nybrud i psykiatrien bort fra en ensidig medicinsk anskuelsesmåde hen imod en tværdisciplinær indfaldsvinkel til studiet af psykopatologi, og bort fra en ensidig positivistisk opfattelse af forskning henimod metodepluralisme med videnskabsteoretisk begrundet metodevalg. Paradoksalt nok er denne styrke ved bogen også i en vis forstand dens svaghed. Det brede spektrum af emner, der behandles, bevirker, at hvert emne nødvendigvis kun kan dækkes summarisk ind (gennemsnitligt er der ca. 10 sider til rådighed pr. kapitel). Og de videnskabsteoretiske overvejelser, der genfindes i mange kapitler, er i nogen grad redundante, og de stjæler plads fra en mere konkret metodeeksemplificering og -diskussion. En reduktion af antallet af emner med henblik på en mere dybtgående behandling og en højere grad af eksemplificering med konkret forskning ville efter min mening øge bogens brugsværdi som forskningsmetodologisk indføringsværk.